

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 821.124-1:821.163.6VALV7SLA

Prejeto: 14. 9. 2015

Anna-Maria Lesigang-Bruckmüller

mag., Institut für Klassische Philologie, Mittel- und Neulatein, Universität Wien, Universitätsstraße 1, A-1010 Wien
E-pošta: anna-maria.lesigang-bruckmueller@univie.ac.at

Latinske posvetilne pesmi v uvodu *Slave vojvodine Kranjske*

POVZETEK

V uvodu k Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* so številne latinske pesnitve – deloma dvojezične, s prevodi v slovenščino oziroma hrvaščino –, od katerih so bile v zadnjem času le hrvaške elegije Pavla Ritterja-Vitezovića deležne manjše pozornosti. Druge so doslej ostale bolj ali manj neopazene, kakor na primer epigram ljubljanskega pravnika in pobudnika ustanovitve Akademije operozov Janeza Gregorja Dolničarja, ki si je svoj kratki slavospev avtorju zamislil kot sodni primer. V klasični tradiciji napisana »napotnica« psevdonimnega Josefa Sisentschellija je doslej zaslovela zgolj v svoji slovenski verziji kot »prva literarna napotnica v slovenskem jeziku«. Tudi panegirična elegija kranjskega zdravnika Janeza Krstnika Petermanna in heksametrična pesnitev Johannes Gabriela Majerja sta doslej čakali znanstvene obdelave.

KLJUČNE BESEDE

Janez Vajkard Valvasor, *Slava vojvodine Kranjske*, latinski častilni epigrami, literarna napotnica, Katharina R. von Greiffenberg, Pavel Vitezović-Ritter, Janez Gregor Dolničar, Janez Krstnik Petermann, Johannes Gabriel Majer, Josef Sisentschelli (Siezenheim), Erazem E. Francisci, Nürnberg

ABSTRACT

LATIN DEDICATORY POEMS IN THE INTRODUCTION TO THE GLORY OF THE DUCHY OF CARNIOLA

The introduction to Valvasor's *The Glory of the Duchy of Carniola* contains numerous Latin poems—partly bilingual, with translations into Slovene or Croatian—of which only the Croatian elegies by Pavao Ritter-Vitezović have received some attention in the recent years. Other poems have remained more or less overlooked, including, for instance, the epigram by the Ljubljana-based solicitor and proponent of the founding of the *Academia Operosorum*, J. G. Dolničar, who conceived of his short eulogy to the author as a court case. The *Applausus*, deeply rooted in the classical tradition and composed by the pseudonymous Josef Sisentschelli, has become famous only in its Slovenian version as "the first literary apopemptic in Slovenian language". The panegyric elegy by the Carniolan physician Petermann and the hexametric poem by Johannes Gabriel Majer are yet to receive scholarly attention as well.

KEY WORDS

Johann Weikhard Valvasor, *The Glory of the Duchy of Carniola*, Latin honorary epigrams, literary address, Katharina R. von Greiffenberg, Pavao Ritter-Vitezović, Johann Gregor Dolničar, Johann Baptist Petermann, Johannes Gabriel Majer, Josef Sisentschelli (Siezenheim), Erasmus E. Francisci, Nuremberg

Uvod

V uvodu k Valvasorjevi *Slavi vojvodine Kranjske* so številne uvodne častilne pesmi v nemščini in latinščini, deloma tudi dvojezične (slovenske oziroma hrvaške s prevodi v latinščino). Njihove avtorje je že Branko Reisp v svoji Valvasorjevi biografiji identificiral kot »z Valvasorjem bolj ali manj povezan[e] in v splošnem kar pomembn[e] sodobnik[e], domačin[e], Hrvat[a] Pav[la] Ritter-Vitezović[a] in nekaj južnih Nemcev«. ¹ Če izvzamemo edino slovensko pesnitev, ki zavzema posebno mesto v slovenskem leposlovju, so bile od teh pesmi v zadnjem času deležne majhne pozornosti le hrvaške elegije Pavla Vitezovića. ² Obstaja tudi prevod latinskih pesnitev v slovenščino, ki ga je za novo bibliofilno izdajo Valvasorjeve *Slave* v slovenščini pripravil Aleš Maver, ³ toda pesmi so bile zgolj prevedene, ne pa tudi komentirane. V prispevku bi se rada nekoliko poglobila v latinske uvodne pesmi, ki so bile v tistem času integralni del vsakega takšnega velikega dela, pozneje pa so nekoliko izgubile literarno in vsebinsko vrednost, ker se je recepcija dela osredotočila predvsem na njegovo zgodovinsko in etnografsko vsebino. Že samo dejstvo, da to delo krasijo toliko posvetilnih epigramov, in to v štirih jezikih, dokazuje načrtovano pomembnost celotnega spisa. O nastajanju te zbirke uvodnih voščilnih epigramov nas je posredno poučil Valvasor sam, in sicer v latinskem pismu, ki ga je leta 1687 naslovil na londonsko Royal Society. V njem je prosil njene člane, naj mu pošljejo pesmi za uvod k načrtovanemu spisu, ker se taki uvodni deli v teh deželah zelo cenijo: »Zelo velika čast bi bila zame, ko bi mi bilo dano, da bi dobil od Kraljeve družbe ali vsaj od tega ali onega njenega člana ali od več izmed njih kako hvalnico na zgoraj omenjeno mojo knjigo, da bi se na začetku natisnila. Ker se v teh krajih taka reč zelo ceni, bi mi bilo v veliko čast.« ⁴ Vemo, da ni bila objavljena nobena pesem izpod peresa kakšnega člana Kraljeve družbe. Toda ohranil se je koncept pisma (iz začetka leta 1688), ki priča, da se je na njegovo povabilo odzval vsaj Edmond Halley, a se je pismo z njegovimi verzi očitno izgubilo in nikoli ni prišlo do Valvasorja. ⁵

O avtorjih častilnih epigramov

Kljub temu so bili med pisci častilnih pesmi ugledni možje, poleg domačinov tudi pesniki iz južnonemškega prostora iz okolice Nürnberga, kjer je bila knjiga založena, oziroma tamkaj delujočega »Pegneškega pesniškega reda« (*Pegnesischer Blumenorden*), ⁶ kakor je ugotovil že Reisp. Med njimi je na prvem, prominentnem mestu plemkinja Katharina Regina von Greiffenberg, ⁷ ki je izvirala iz Spodnje Avstrije in bila članica pesniške družbe *Isternymphen-Gesellschaft*. Bila je tudi tesno povezana s Pegneškim redom in njegovim predsednikom Sigmundom v. Birknom. Prepričana protestantka je bila prisiljena zapustiti domovino in se je v sedemdesetih letih 17. stoletja preselila v Nürnberg. Očitno je kljub temu ostala goreča domoljubka in morda jo je prav to spodbudilo k lepi nemški čestitki Valvasorju v aleksandrinskih verzih. Po njenem skoraj štiri strani obsegajočem slavospevu Valvasorjevemu opusu se – nekako ločeno – začne sedemnajst strani obsegajoči del častilnih pesmi. Na začetku tega dela prevladuje Valvasorjev zvesti sodelavec, Hrvat Pavel Ritter-Vitezović, skupaj s psevdonimnim Josefom Sisentschellijem. Sledi »morda najprominentnejši gratulant« v *Slavi*, ⁸ Johann Ludwig Prasch iz Regensburga, ⁹ ki je poleg svojih uradnih služb rad zlagal tudi pesmi in si prizadeval za lepoto nemškega jezika. Njegov prispevek je pesnitev v nemščini. Sledi latinska *Allusio* ljubljanskega pravnikarja Janeza Gregorja Dolničarja, ¹⁰ ki predstavlja mlajšo generacijo kranjskih intelektualcev. Za njim je kranjski zdravnik Janez Krstnik Petermann ¹¹ prispeval latinski panegirik v distihih. Uvodni del se konča z dvema pesmima iz Nürnberga, eno nemško altdorfskega profesorja Christopha Wegleiterja ¹² in eno latinsko pesnika Johannes Gabriela Majerja, ¹³ ki je nosil častni naziv »kronanega pesnika« (*poeta laureatus*) in ga zaman iščemo v splošni oziroma novi nemški biografiji (ADB/NDB).

O uvodnih epigramih

Prasch v svojem nemškem častilnem epigramu Valvasorja uvršča med druge vojskovodje/plemiče/pisce, kot so bili Polibij, Cezar ali Hadrijan (»Adel / Degen / Buch«, verz 19). Iz novega veka navaja Theuerdanka, za katerim se skrivata cesar Maksimilijan I. in njegovo fantastično potovanje v nemščini, ilustrirano delo z več kot sto lesorezi, ki je bilo

¹ Reisp, *Valvasor*, str. 196–198. O uvodnih pesmih in njihovih avtorjih glej str. 196–201.

² Melem Hajdarović, *Valvasor*.

³ Alešu Maveru se na tem mestu zahvaljujem, ker mi je dal na razpolago svoje prevode. Ponekod sem njegov prevod nekoliko spremenila.

⁴ »Summa gratia mihi fieret si possem hanc gratiam a Societate Regia vel saltem ab aliquo uno vel altero vel a pluribus Socijs Societatis Regiae unum carmen encomiasticum pro supradicto meo libro habere, ut illud ad initium libri imprimeretur, quia in his partibus similia multum aestimantur, ideo mihi magni honoris esset ...« Ponatisnjeno v Reisp, *Valvasor*, str. 179 sl. Prevod Branka Reispa v: Valvasor, *Slava vojvodine Kranjske. Izbrana poglavja*, str. XIII.

⁵ Bidovec in Golec, Valvasor in Edmond Halley.

⁶ Red se je imenoval po reki Pegnitz, ki teče skozi Nürnberg.

⁷ Lorenzen, »Greiffenberg, Catharina Regina«.

⁸ Reisp, *Valvasor*, str. 201.

⁹ Jacoby, »Prasch, Johann Ludwig«.

¹⁰ Smolik, »Dolničar plemeniti Thalberg, Janez Gregor«.

¹¹ Pintar, »Peterman, Ivan Krstnik«.

¹² Lier, »Wegleiter, Christoph«.

¹³ Glonar, »Majer, Joannes Gabriel«; to geslo prinaša le malo podatkov, novo je v pripravi.

ponatisnjeno leta 1679, se pravi deset let pred *Slavo*. Zatem hvali angleškega kralja Jakoba I. kot plemiča in pisca, čigar nova izdaja del je leta 1689 izšla v Frankfurtu.¹⁴ Nato si Prasch v verzih 30–32 želi: »*Bey diesen klugen Helden // soll Bußbeck, Herberstein und Mandelslohe stehn, // danach soll Seckendorff und nun Valvasor gebn.*«

Kdo so bili možje, med katere Prasch uvršča kranjskega barona? Busbeck je bil v 16. stoletju cesarjev poslanik pri turškem sultanu in je o svojem potovanju napisal itinerarij,¹⁵ Herbersteinov popis potovanja v Moskvo *Rerum Moscoviticarum Commentarii*¹⁶ pa je med poznavalci slovenske zgodovine dobro znan. Stoletje za njim se je zopet odpravilo poslanstvo proti Rusiji in naprej v Perzijo; o njem je leta 1647 izšla znamenita knjiga Adama Olearija,¹⁷ ki ga je spremljal v verzu omenjeni Johann Adam v Mandelsloh. Ta se je od poslanstva poslovil in sam nadaljeval pot proti Indiji, o kateri je napisal potopis *Morgenländische Reisebeschreibung*, ki ga je po njegovi smrti leta 1658 v tisku izdal Olearij.¹⁸ Seckendorff pa je bil silno ugleden nemški plemič in pisec politično-družbenih del. Prasch torej poudarja, da je Valvasor – kot navedeni možje – prav tako plemič, pisec in vojskovodja, nas pa zanima, katere od teh knjig imajo podobno svečan uvod kot *Slava*.

Baselska prva latinska izdaja Herbersteinovih komentarjev se prav tako začne z uvodnimi epigrami, tudi obe Olearijevi deli krasijo podobni uvodni voščilni epigrami v latinščini in nemščini, kot jih vidimo pri Valvasorju. Podobno dolge čistilne epigrame v latinskih distihih oziroma v nemščini in celo grščini najdemo tudi v spisu Jakoba Schopperja z naslovom *Neuwe Chorographia und Histori deutscher Nation* (Frankfurt 1582). Zanimivo je, da v Merianovih delih, po katerih se je Valvasor zgledoval, take uvodne pesnitve zaman iščemo, pač pa najdemo že v delu *Topographia Archiducatus Carinthiae* (1688) pesnitvi Vitezovića in Franciscija, v delu *Topographia Ducatus Carnioliae modernae* (1679) pa Vitezovićeve uvodni epigram. Od česa je torej odvisno, ali delo krasijo spensjene čestitke, ni povsem jasno, vsekakor pa se s takšnimi prispevki učenih mož poudarja pomembnost knjige in povečuje upanje, da bo to pripomoglo

ki njeni lažji distribuciji. Pesmi članov Kraljeve družbe pa bi knjigi podelile še večjo znanstveno avtoriteto.

Applausus ad librum descriptionis Carnioliae

Pregled epigramov v Valvasorjevi *Slavi* bomo začeli z dvojezičnim epigramom, ki je umeščen takoj za Vitezovićevo uvodno pesnitvijo. Gre za edini slovenski epigram, ki mu sledi še prevod v latinščino. V klasični tradiciji napisana »napotnica« avtorja Jožefa Sisentschellija¹⁹ »*Zashtitno voshejne*« je doslej zaslovela predvsem v svoji slovenski različici kot »prva literarna napotnica v slovenskem jeziku« (France Kidrič) in je tudi edina od uvodnih pesmi, ki je bila ponatisnjena v Reispovi Valvasorjevi biografiji in v okrajšani izdaji *Slave*.²⁰ Ker gre za prvo natisnjeno posvetno pesem v slovenščini, je pomemben del slovenske literarne zgodovine. Na tem mestu bi se rada osredotočila na njeno latinsko verzijo, ki se od znane slovenske nekoliko razlikuje. Njen avtor je bil verjetno jezuitski pridigar Franc Siezenheim, ki je moral biti dobro podučen v latinski poetiki in njenih konvencijah. V originalni izdaji se na levi strani nahaja slovenska različica, na desni pa latinska, strani se sinoptično ujemata. Žal v novi izdaji *Slave* takšno postavitev pogrešamo.

Slovenska pesem obsega 40 krajših jambskih četrcev ali deset ambrozijanskih kitic, latinska pa 42 vrstic oziroma 21 elegičnih distihov. Prav tako kot v slovenski različici se govornik tudi v latinski obrača h knjigi, čeprav avtor v slovenski pesmi pravzaprav najprej hvali dan oziroma luč, ki je prinesla prav te »bukve«:

O srezhne dan? O srezhna luzh?
Katera imash tok veliko muzh,
de te bukve perpelash,
nem to pravo luzh podash.

A pričnimo na začetku, ki se v obeh jezikih dokaj ujema: »Je persheu enkrat taiste dan, s tulikem proshnam perpelan«:

*Ergo venit ter fausta dies, tot ab axe petita
Jam dudum votis? Tot mihi chara bonis?*
(Je torej prišel trikrat srečni dan, že toliko časa z
moltvami zaželen od neba,
ki mi je drag s tolikimi dobrinami?)

Nejeverno povpraševanje se pri obeh ponovi še v tretjem verzu, *ergo venit?* (je torej prišel?), v slovenščini variiran z »o srezhne dan? o srezhna luzh?« Od tu naprej mora latinska različica iti po svojih poteh

¹⁴ *Jacobi Britanniae Regis Opera, edita a Jacobo Montacuto Winthoniensi*. Francofurti et Lipsiae, 1689.

¹⁵ *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum ab Augerio Gislenio Busbequo ad Solimannum ... confecta*. Antwerpen, 1581.

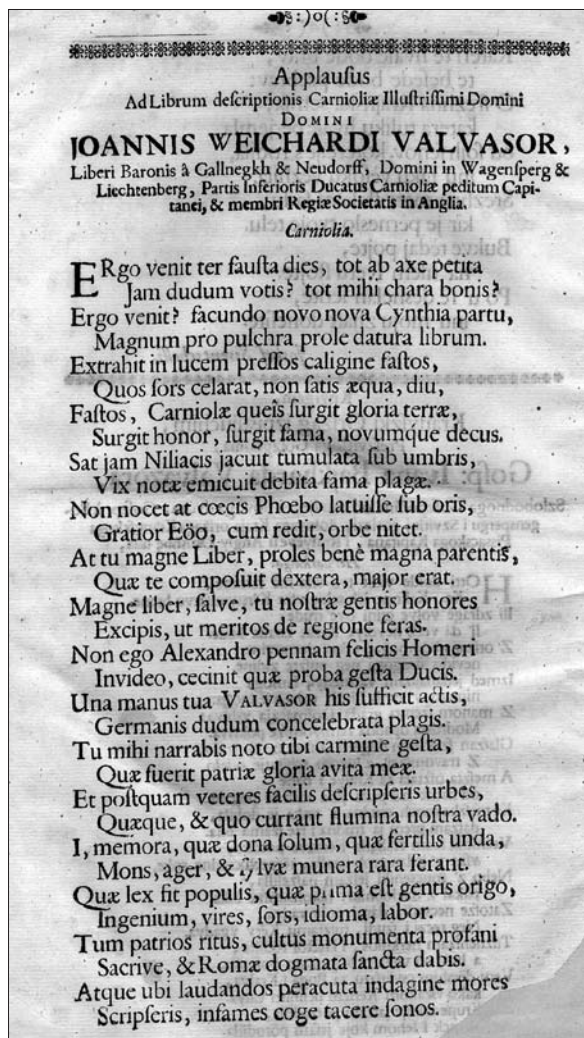
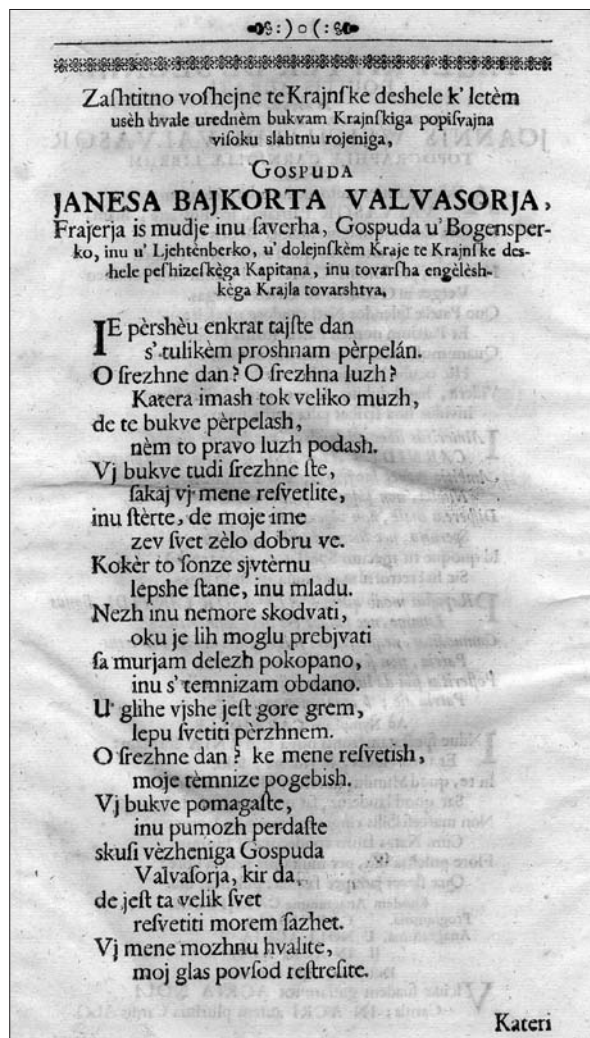
¹⁶ Sigismund Herberstein, *Rerum Moscoviticarum Commentarii*. Basileae, 1551.

¹⁷ *Offt beehrte Beschreibung der neuen orientalischen Reise: so durch Gelegenheit einer holsteinischen Legation an den König von Persien geschehen, worinnen derer Orte und Länder, durch welche die Reise gangen, als fürnemblich Rußland, Tartarien und Persien... beschrieben und mit vielen Kupfferstücken ... gezieret. Item Ein Schreiben des ... Johan Albrecht von Mandelslo, worinnen dessen ostindianische Reise über den Oceanum enthalten*. Schleswig, 1647.

¹⁸ *Des Hochedelgeborenen Johan Albrechts von Mandelslo Morgenländische Reyse-Beschreibung*. Hamburg, 1658.

¹⁹ Miklavčič, »Sisentschelli, Jožef«. Jezuitska bibliografija *De Backer-Sommervogel* ne navaja nobeno od obeh imen (Sisentschelli in Siezenheim).

²⁰ Glej op. 4.

Prva stran »Zashtitnega voshejna« in »Applausus ad librum descriptionis Carnioliae« avtorja Josefa Sisentschellija (Valvasor, *Die Ehre des Herzogthums Krain*, uvodni del).

pesništva, kjer brez antičnih bogov in boginj ne gre. Novo knjigo je prinesla »nova Cintija«, torej Atena/znost, v slovenščini »srečna luč«. Nova Cintija je prinesla knjigo kot »zgovorni sad« (*facundo partu*), namesto lepega otroka veliko knjigo. Se le v sedmi vrstici slovenske pesmi Kranjska nagovori knjigo (prej je nagovarjala luč): »Ve bukve tudi srezhne ste, sakaj vj mene resvetlite, inu sterte, de moje ime zev svet zelo dobru ve.« Prizor razsvetljenja je v obeh različicah obsežno razvit (slov. 8, 19, 26), predvsem misel, da sta bili čast in slava dežele dolgo pokopani in da zdaj sijeta toliko svetleje (9–11 lat., 11–18 slov.). Medtem ko v slovenski pesmi Kranjska sama v prvi osebi ugotavlja, da »u glihe vjshe jest gore grem, lepu svetiti perzhnem«, se to v latinskih verzih dogaja v bolj posredni tretji osebi:

*Non nocet at caecis Phoebus latuisse sub oris,
gravior Eöo cum redit orbe nitet.*

(Toda ni ji škodovalo, da se je skrivala pred soncem v senčnih krajih, še lepša kot sonce sije svetu, ko se vrača.)

S trinajstim verzom se naposled tudi latinska pesem obrne h knjigi in učeni latinec je mogel v uporabljenih motivih in besedah takoj pomisliti na klasično latinsko literaturo, iz katere izvira ta literarni topos napotnice:

*At tu, magne Liber, proles bene magna parentis,
Quae te composuit dextera, major erat.
Magne liber, salve, tu nostrae gentis honores
Excipis, ut meritos de regione feras.*

(In ti, mogočna knjiga, zelo zajeten otrok roditelja, desnica, ki te je spisala, je bila še večja. Mogočna knjiga, bodi pozdravljena, ti zajemaš časti našega ljudstva, da bi jih posredovala drugim, kakor zaslužijo.)

Literarna tradicija napotnice izvira iz klasične rimske poezije. Horacij je v 20. pismu prve knjige *Pisem (Epistolae)* nagovoril svoje delo in ga – kakor oče lahkomišelnega sina – svaril pred odhodom v javnost.²¹ Idejo je prevzel Ovidij, ki je svoje žalostinke pospremil z dvema pesmima, v katerih nagovarja knjigo kot poročevalko samega sebe.²² S to tradicijo sta se kasneje poigravala tudi Marcijal in Avzonij. Tako je topos prešel v evropsko literaturo in ostal priljubljen skozi srednji vek vse tja do novega veka. Motiv odpira številne možnosti variacije in tako ne preseneča, da se z njim poigrava tudi Siezenheimova pesem. Nagovornik tu ni pesnik, ki pošilja svojo knjigo/dete v svet, kakor pri Horaciju, Ovidiju ter kasnejših pesnikih, temveč sama vsebina knjige: Kranjska, ki nagovarja knjigo, kar je pri latinski verziji »Zašitnega vošejna« razvidno že iz naslova (*Carniolia* je v naslovu navedena kot guvernica). Personificirana dežela Kranjska prevzame vlogo tistega, ki se obrne k delu, tako da avtor stopi v ozadje. Z dvakratnim poudarjenim nagovorom *magne liber* (V. 13 in 15) avtor morda tudi ustvarja antagonizem do Ovidija (in Marcijala), ki svoje zbirke epigramov naslavlja kot *parve liber*.²³ Prav tako tudi motiv knjige kot otroka izvira od Horacija in Ovidija, ki svoji deli nagovarjata kot *puer* (deček) oziroma sama sebe kot *parentes* (roditelja). Tudi tu je poudarjena veličina nove knjige z bolj poetično besedo *proles* oziroma *magna proles* namesto navadnega *puer*. Nato je v latinski (13–20) in slovenski (21–26) verziji predstavljen avtor, *parens*, ki je s svojo veliko desnico sestavil to delo: ena sama Valvasorjeva roka je zadoščala za to delo in Kranjska ne zavida niti samemu Aleksandru, čigar častna dejanja je opevalo pero srečnega pesnika (Homer tu ni mišljen osebno). (Slovenske vrstice na tem mestu zvenijo dosti manj bombastično.) Tu nagovor preide od knjige na avtorja, Valvasorja, in v verziju 21 (*tu mihi narrabis noto tibi carmine gesta*) ni več jasno, kdo bo pripovedoval, knjiga ali avtor. To spominja na Avzonijevo poznoantično napotnico knjigi, kjer se nagovor knjigi spoji s slavošpevom prejemniku.²⁴

V naslednjem odseku se Kranjska/pesnik v obeh jezikih zopet obrneta h knjigi v velelniku: »Vi mene mozhnu hvalite, moj glas povsod restresite« (27f.). To naročilo – zopet motiv, ki ga najdemo v skoraj vseh napotnicah – je v latinski pesmi povezano s povzetkom vsebine v petih distihih, v značilnem velelniku (*I, memora* ...) in prihodnjiku, ki prevladujeta tudi v zadnjem delu latinske napotnice. Značilna za tega

avtorja, ki zna dobro slovensko, je omemba, da gre v knjigi tudi za jezik, ki ga na Kranjskem govorijo:

*I, memora, quae dona solum, quae fertilis unda,
Mons, ager, et sylvae munera rara ferant.*

*Quae lex sit populis, quae prima est gentis origo,
Ingenium, vires, sors, idioma, labor.*

(Daj, omeni, kakšne darove nam prinaša zemlja,
kakšno rodovitno vodovje
in kakšna redka darila nam nudijo gore, polja
in gozdovi.

Povedal(a) boš, kakšni so zakoni ljudstev, kakšen
je izvor rodu

in kakšni so njegov značaj, zmožnosti, usoda,
jezik in delo.)

Edina, ki še navaja ta vsebinski vidik, je Katharina v Greiffenberg. Obema se zdi torej pomembno, da je v tej knjigi slovenščina prvič predstavljena obsežni publiki. Ker je latinska napotnica namenjena mednarodnemu bralstvu (slovenska verjetno ne), je v latinskem besedilu navedena še bodoča publika, ki naj bi segala daleč na zahod, kjer tečeta Donava in »Rodan« (Rhône). Spominjajoč na Avzonijevo formulacijo »*Perge, o libelle, Sirmium*« (»*Perge, igitur, pretiose liber* ...«) se pesem zaključi z nasvetom, naj se knjiga ne pusti motiti hudobnim kritikam, saj tudi orli (ki krasijo tako kranjski kot tudi Valvasorjev grb) zaničujejo prepevanje uharic. Motiv opogumljanja prav tako korenini v antični tradiciji, slovenska pesem ga ne ponavlja. Uharice – *bubones* – že od nekdaj veljajo za napovedovalke nesreč in slabega, tudi za malce neumne, vsekakor pa so popolno nasprotje veličastnega orla.

Videli smo torej, da se različici razlikujeta predvsem v različnih občinstvih, ki bosta pesem brali, in s tem tudi nekoliko v motivih. V latinski sta tako želja po mednarodni recepciji kot tudi opis vsebine formulirana dosti bolj konkretno, v slovenski pa je glavni motiv razsvetljenja. Latinska pesem se s tem, da formulira in relativizira povsem znane motive te vrste poezije, uvršča v dolgo vrsto latinskih predlog. Da v slovenščini ustreznih predlog ni bilo, je jasno, vendar pa se zdi, da se tudi v slovenski pesmi skrivajo motivi latinske tradicije, na primer Avzonijeve formulacija *felix liber*,²⁵ ki se morda skriva za vrstico »Vj bukve tudi srezhne ste, sakaj vj mene resvetlite«. To potrjuje večkrat izraženo domnevo, da je psevdonimni avtor moral biti literarno dobro izobražen mož, saj mu je bil dobro znan način pisanja literarnih napotnic.

Ritter-Vitezović

Dežela Kranjska je torej v latinskem prevodu bolj jasno kot v slovenski pesmi opevala knjigo in avtorja

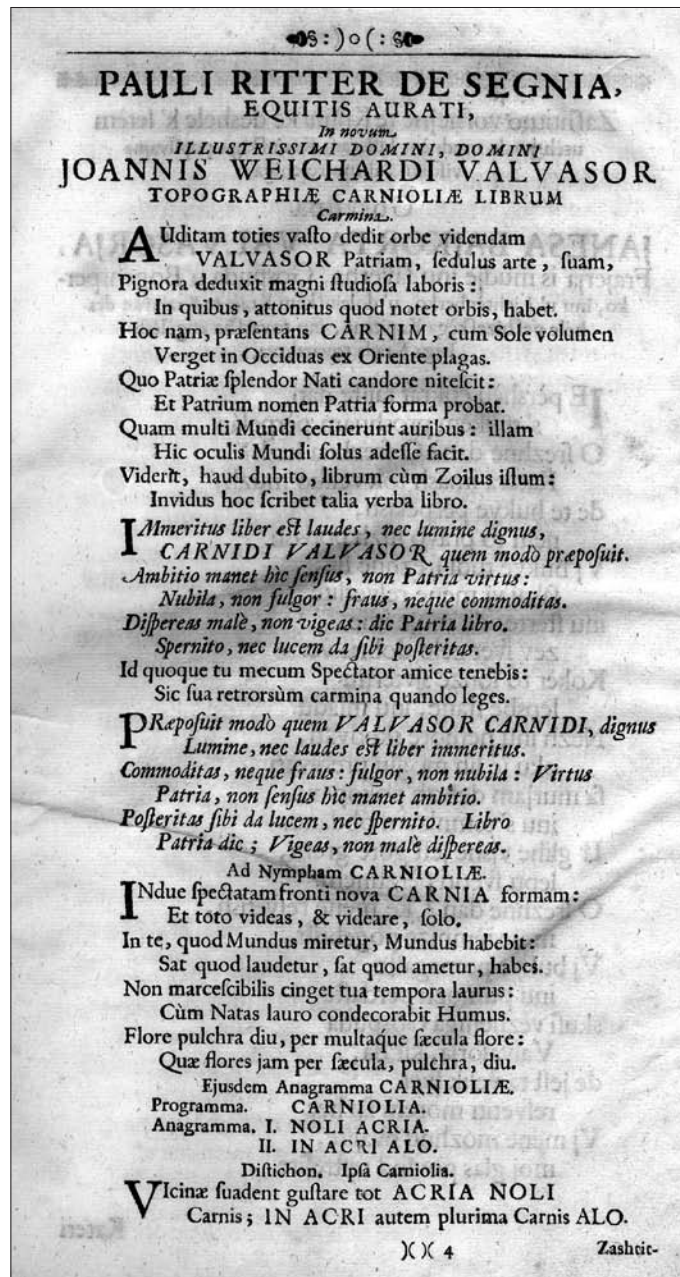
²¹ Horacij, *Pisma*, knjiga I, pismo 20.

²² Citroni, *Le raccomandazioni* (o recepciji motiva v novem veku glej str. 142); Wissig-Baving, *Die Anrede an das Buch*; Szelest, *Perge, o libelle, Sirmium*; Besslich, *Anrede an das Buch*.

²³ Ovidij, *Tristia* (*Žalostinke*), knjiga I, 1: *Parve – nec invidio – sine me, liber, ibis in urbem...*; oziroma Avzonij, *Pisma X, Perge, o libelle, Sirmium...*

²⁴ Avzonij, *Pisma X*. Prim. Szelest, *Perge, o libelle, Sirmium*, str. 335 sl.

²⁵ Avzonij, *Pisma X*, verzi 53–62.

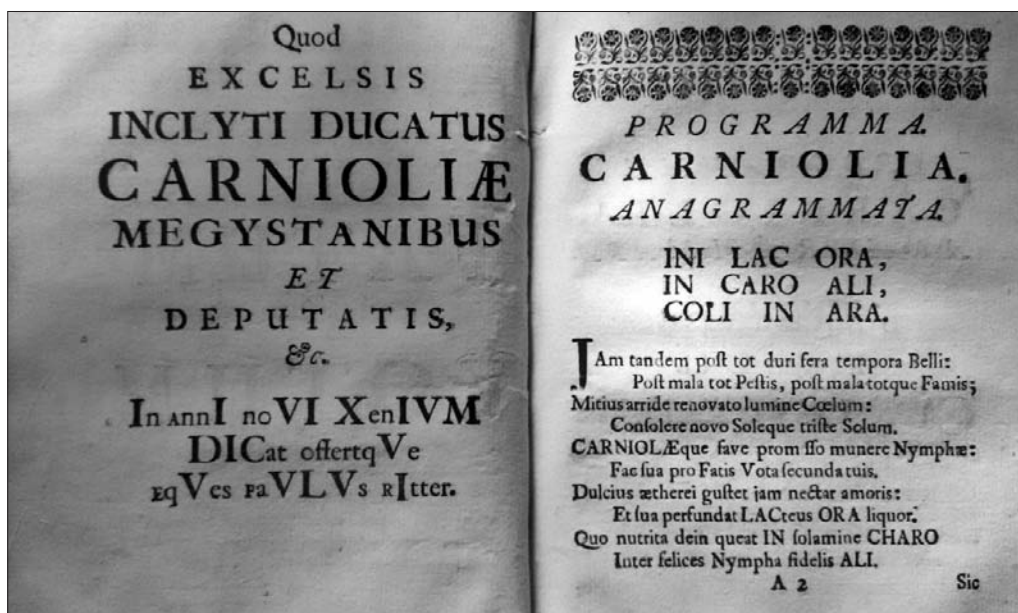

Začetni del okvirja, ki ga je Pavel Ritter-Vitezović namenil monologom Kranjske, Hrvaške in Dalmacije. Spodaj anagram na Kranjsko (Valvasor, *Die Ehre deß Herzogthums Krain*, uvodni del).

ter se s tem uvrstila med dve Vitezovičevi pesnitvi, v katerih Hrvaška in Dalmacija v svojih jezikih obžalujeta, da sami nista bili deležni takšne velike knjige. Ker hrvaški filologi obsežno raziskujejo Vitezovičevo poezijo in njegove knjige, se tu ne bomo podrobneje ukvarjali z elegijama, da ne rečemo žalostinkama Hrvaške in Dalmacije, ki sta po turških vojnah povsem na tleh. Menim pa, da ne bi bilo napačno razumeti Sisentschellijeve pesmi skupaj z Vitezovičevima pesnitvama kot nekakšno enoto, ki jo povezuje skupni okvir. Zbirka epigramov se začne z Vitezovičevo (izključno) latinsko elegijo, v kateri avtor na koncu

opeva nimfo Kranjske in zaključi z anagramom Carniolije – iz črk tega imena razvije anagram *noli acria* (»nikar preizkušenj«) in *in acri alo* (»krepim se v preizkušnj«) in jih končno prelije v razlagajoči distih:

*Vicinae suadent gustare tot ACRIA NOLI
Carnis; IN ACRI autem plurima Carnis ALO.*
(Sosedo svetujejo: Kranjec, ne izpostavljaš se tolikšnim preizkušnjam!
A Kranjec [pravi]: se v mnogoterih preizkušnjah ravno krepim.)

Vitezović, *Anagram na Carniolio: »Fatum et Votum«* (Semeniška knjižnica Ljubljana, *Miscellanea Thalbergica*, S II 2/20 (rdeča); foto: Sonja Reisner).

Zatem je umeščeno Sisentschellijevo »Zashtitno voshejne« in njegov latinski pendant, v katerem prav ta nimfa ali Kranjska sama slavi novo knjigo in jo pošilja v svet. Takoj zatem prične »Hrvatica« (*Hervatkinga*) oziroma *Croatia* (Hrvaška) pesem o svoji žalostni usodi v hrvaščini (skupaj z latinskim prevodom), obe sta Vitezovićevo delo. Nato tudi iz Dalmacijinih ust zazveni Vitezovićevo dalmatinski in latinski slavospev avtorju, čeprav se je njegova Muza dotaknila le majhnega dela njenega kraljestva (*Exiguam tua Musa mei, doctissime, partem // attigit imperii ...*). S tema pesmima Vitezović ne nazadnje namiguje na svoj prispevek k velikemu delu, h kateremu je prispeval številne risbe/bakroreze za prostor Istre, Bele krajine in severne Hrvaške, pokrajin, ki jih je Valvasor vključil v *Slavo* kot sosede Kranjske.²⁶ Ta uvodni del s personifikacijami treh dežel Kranjske, Hrvaške in Dalmacije, ki so govorile tako v svojem jeziku kot v latinščini, se konča s (spet izključno latinskim) Vitezovićevim anagramom Valvasorju, ki skupaj z anagramom Carniolije deluje kot velik okvir za dvojezične monologe treh dežel. Medtem ko sta se v tem dvojezičnem delu leva (slovenska oziroma hrvaška) in desna stran (latinska) natančno ujemali – kot rečeno, v novi bibliofilni izdaji žal ne –, to pri sledečih epigramih, ki so pisani izključno v latinščini oziroma nemščini, ni bilo več potrebno.

Da so bile v baročnem času pesniške igre, kot so denimo anagrami, kronogrami, palindromi ipd., zelo priljubljene, je znano, morda pa je manj znano, da je Vitezović – mojster v tem predmetu – svoj omenjeni anagram Kranjske sedem let kasneje še dopolnil. V

spesnjemem novoletnem darilu (*Xenion*) kranjskim deželnim stanovom iz leta 1696 z naslovom »Fatum et Votum«, ki se nahaja v dragoceni zbirki *Miscellanea Thalbergica* v Semeniški knjižnici, se je Vitezović še enkrat poigral z imenom Kranjske. Domislil se je še treh anagramov z razlagalnimi epigrami, potem se je na enak način poklonil še desetim vplivnim gospodom deželnih stanov (npr. Gallenbergom, Auerbergom, Eggenbergom): iz črk njihovih imen si je zamislil popolnoma nove verze, ki jih je potem v epigramu razložil. Enako je storil tudi v zaključku omenjenega prvega dela uvodnih epigramov v *Slavi vojvodine Kranjske*, ko je Valvasorjevo celo ime, »Johannes Weicardus Liber Baro Valvasoris«, spremenil v latinski (heksametrični) anagram: »Vir io bis clarus, laudabere in aeva sonorus« (»Živel, dvakrat slavni mož, tvoja hvala bo donela na veke«). V treh distihih je povedal, da je Valvasor na dva načina slaven, »Martē et Arte« – kot vojak in učenjak. Gre za priljubljen motiv, ki ga bomo v sledečih pesnitvah še našli.

Allusio ad ... Authorem Topographiae Ducatus Carnioliae

Epigram vsestranskega in učenega mladega ljubljanskega pravnikarja in pobudnika ustanovitve Akademije operozov, Janeza Gregorja Dolničarja, Schönlebnovega nečaka, ki je zaključil študij prava v Bologni, je precej zavozlan. Svojemu poklicu primerno si je Dolničar, ki je bil eden najvplivnejših ljubljanskih intelektualcev svoje generacije, voščilnico zamislil kot sodni primer, h kateremu je poklican kot sodnik. V »Causa«, h kateri kliče sama Minerva, boginja znanosti, vojne in pravice, gre za »Valvasor-

²⁶ Melem Hajdarović, Valvasor, str. 150.

jev triumf«, in pesnik/Dolničar naj sodi, komu Slava velja:

*Mirum! dum priscis OPUS aequiparabile seclis
Versu efferre paro, ad jura poeta vocor:
Sed bene: nam commissa tui mihi causa triumphi,
Quam grandi docta in lite, Minerva movet.*
(Čudno – ko se pripravljam, da bi delo, enako
onim iz prejšnjih stoletij,
povzdignil v stihih, me – pesnika – kličejo k
pravnim zadevam.
Naj bo: kajti zaupali so mi pravdo o tvojem zma-
goslavju,
h kateri kliče Minerva, učena v velikih sporih.)

Očitno gre za to, da Palada zahteva zase vso čast in slavo nove knjige (štirikrat se poudarijo njene zasluge), na drugi strani pa stoji domovina, Kranjska, ki jih želi zase. Sodnik/pesnik odloči neodločno: obrnjen k Valvasorju sklepa: *Victus es, et victor jure in utroque manes* – Premagan si in ostaneš zmagovit v obojem.²⁷ Palada je premagala in zasedla pesnika in ga bo ovenčala z večnim lovorjem – znakom zmage:

*Te vicit Pallas, lauro vinctura perenni:
Ne metuas fulmen: fulmina laurus amat;
Victus es, et Victor de Aquila, quae laude perenni
Hoc quod scribis opus, Nuntia ad astra feret.*
(Palada te je premagala in te bo ovenčala²⁸ z večnim lovorom:
ne boj se strele: saj lovor ljubi strele;
premagan si in zmagovit nad Orlom, ki bo delo,
ki si ga napisal, kot odposlanec v tvojo večno
slavo nesel do zvezd.)

Pesnik pa je premagal orla (*Victor de Aquila*), ki bo novico o novi knjigi ponesel v svet. Zdaj sodnik svojo odločitev razloži: za povezavo med lovorjem zmage na Paladini strani in orlom, ptico bliskov (*fulminis ales*) – Kranjske –, na drugi strani se pesniku ponuja znana vest, da strele v lovorje ne treskajo (*fulmina laurus amat*), s čimer je Paladin lovor premagal orlovo/kranjsko streljo.²⁹ In zdaj je Palada zmagala, ovenčala Valvasorja z večno slavo, in od Palade/lovorja premagani orel bo v službi avtorja/knjige nosil vest o novem delu v svet. Za Dolničarja je torej zmagala znanost nad preprostim domoljubjem.

Na koncu se dvakrat ponovi antiteza *victus es et victor*, priljubljena že v zgodnji latinski literaturi,

skozi stoletja pa je bila mnogokrat razložena in varirana. V pravnem kontekstu je to protislovje, da si kot premagan kljub temu zmagovalec oziroma obratno, morda najbolj nazorno razloženo v epizodi, ki nam jo je posredoval Avel Gelij³⁰ v zgodbi o sofističnem govorniku Protagori in njegovem učencu Evatlu, v kateri gre za preobrat pravnih argumentov: Protagora se z dobrim učencem dogovori, da mu bo plačal honorar, ko bo učenec prvič dobil pravdo. Ta večno odlaša s pravno službo, nakar ga Protagora sam toži za denar in se že veseli, da bo v vsakem primeru zmagal: če bodo sodniki dali prav tožniku, mu bo moral plačati, če pa bodo dali prav obtožencu, bo moral prav tako plačati, saj je bilo dogovorjeno, da mora učenec plačati, ko dobi prvo pravdo. Tako bo istočasno *victor et victus*. Nato mu učenec vrne milo za drago in zadevo argumentira po svoje: če sodniki odločijo, da je zmagovalec, mu ne bo treba plačati ničesar, če pa izgubi, je svojo prvo pravdo izgubil in mu prav tako ne bo treba ničesar plačati. To zgodbo uporabi humanist Lorenzo Valla v svojih dialektičnih disputacijah³¹ ravno zato, da zavrne te in podobne sofistične trike. Ne izključujem možnosti, da se Dolničar (dobro izučeni pravnik), ko se poigrava s tem motivom, ne navezuje na to ali podobno epizodo. Kljub temu te zgodbe ne moremo stoodstotno preložiti na Dolničarjev epigram. Jasno pa je, da pri Dolničarjevem epigramu ne gre za golo ponavljanje panegiričnih fraz, temveč vidimo, da je bil očitno dobro izobražen in duhovit.

Nekoliko začudeni ostanemo le nad ugotovitvijo, češ da je Valvasor premagal Kranjsko. Kakšna čast naj bi bila za Kranjsko, da jo je avtor »premagal«? Lahko le ugibamo. Seveda lahko domnevamo, da je Valvasor Kranjsko »premagal« le v tem smislu, da popolnoma obvlada to deželo, da jo je celo premeril in da ve vse o njej. Toda formulacija kljub temu zveni nekoliko negativno. Se tu morda skriva tiha kritika? Reisp navaja Dolničarjev citat iz *Annales Urbis Labacensis*, češ da je Valvasor – v veliko škodo svoje domovine – veliko zgodovinskih znamenitosti poslal v tujino.³² Ali je mogoče, da Dolničar na tako prominentnem mestu formulira svoje osebne misli (saj je v pravdo med Palado in Kranjsko vključen kot sodnik), namreč da je Valvasor znanosti naredil ogromno uslugo, svoji domovini pa manjšo? Že samo dejstvo, da se nam odpira vrsta možnih interpretacij, dokazuje višjo kvaliteto tega pesniškega dela.

Janez Krstnik Petermann

Tako kot Janez Gregor Dolničar je bil tudi zdravnik Janez Krstnik Petermann član Dizmove družbe,

²⁷ *In utroque jure* tu ne pomeni »civilno in kanonsko pravo«.

²⁸ Tu se pesnik verjetno poigrava z dvojnimi pomenom besede *vincire* (vezati oziroma ovenčati in privezati); kot podeliteljica lovorja ga bo Palada ovenčala in ga istočasno kot zmagovalka privezala k sebi.

²⁹ Primerjaj Valerianus, *Hieroglyphica*, knjiga L, poglavje XV, kjer razlaga, da so lovor od nekdaj uporabljali za obrambo pred mnogimi slabimi stvarmi; pri tem omenja Svetonija, ki v 59. poglavju o Tiberiju piše, kako se je iz strahu pred strelami ob bližajočih se nevihtah pokrtil z lovorjevim vencem.

³⁰ Aulus Gellius, *Noctes Atticae*, knjiga V, poglavje 10.

³¹ Lorenzo Valla, *Repastinatio dialecticae et philosophiae*, knjiga III, poglavje 18.

³² Reisp, *Valvasor*, str. 108.

ki je bila leta 1688 ustanovljena kot skupnost izobražencev, ki so si prizadevali za krepostno življenje, številni njeni člani pa so bili kasneje ustanovni člani Akademije operovoz. Petermann je imel odlično knjižnico.³³ Njegova solidna pesnitev v elegičnih distihih slavi Valvasorja kot novega, boljšega Livija:

*Fallor? An Elysiam rursum, Patavine, quietem
deseris, et positum, Tite, resumis opus?
An quisquam Tito major, non impare penna
molitur fastos, Patria chara, tuos?*

(Se mar motim? Ali pa, Tit iz Patavija, znova za-
puščaš elizijski mir
in se znova lotevaš odloženega dela?)

Ali pa kdo še večji od Tita z enakovrednim pe-
resom
snuje, draga domovina, tvojo kroniko?)

S tem uvršča *Slavo* v tradicijo historiografskih in ne geografskih del, kar tudi podčrtava beseda »fasti« v četrti vrstici. Ne nazadnje naj bi morda tudi precej ovidijanski začetek (*fallor, an ...*) spominjal na *Faste*, Ovidijevo rimsko kroniko v obliki prazničnega kalendarja. Avtor torej poudarja zgodovinski delež vsebine. S toposom skromnosti zatrjuje, da dela in moža ni zmožen vredno slaviti, pa bo vendarle poskusil, saj tudi majhen potoček nosi svoj davek v morje:

*Audendum tamen est, etiam cum parvulus urget
Vectigal modicis in mare rivus aquis.*

(Vendar moram tvegati, ker tudi majhen potoček
sili
za davek v morje s svojo neznamno količino
vode.)

S klicem »*Ast mea musa nequit*«, ki ga v klasični literaturi ne najdemo, pač pa dostikrat v novolatinski, še enkrat poudari svojo nezmožnost, preden prične opevati Valvasorjev rod, njegove vrline, zmagoslavne vojaške uspehe proti Turkom in Francozom ter njegov sprejem v *Royal Society*. Doda še, da Emona komaj dojema svojo srečo.

Nadalje piše, da Kranjska Rimu rada vrača Flore (Florus je bil zgodovinar v času Hadrijana), in eksplicitno poudari, da se Kranjska »ponaša« s svojim lastnim zgodovinarjem (*»historico tumet ipsa suo«*). Pesnik zopet poudarja, da gre za zgodovinsko delo. Navsezadnje je Valvasor kot novi Prometej prinesel s svojim peresom neminljivo svetlobo in številne junake rešil pred pozabo:

*Et rapuit tenebris tot facta illustria, totque
Orbis notitiae Nomina magna dedit.
O quot semidei Manes, quot ferrea bello
Pectora, perpetua nocte sepulta forent!*

*Ni noctem hic, calamo pepul[]isset luce Prometheus,
Luce, cui comes est non peritura dies.*

(In temi je iztrgal toliko imenitnih dejanj ter sve-
tu posredoval
vedenje o tolikih velikih imenih.)

O, koliko napol božanskih manov, koliko v voj-
nah trdnih junakov
bi bilo pokopanih v večni noči,
če je ta Prometej ne bi pregnal s svetlobo pisala,
s svetlobo, ki jo spremlja neminljivi dan.)

Tudi tu gre torej zgolj za zgodovino, ne pa za naravne znamenitosti ali za način življenja povprečnega Kranjca. Na tem mestu se ponuja priložnost, da se na kratko ustavimo pri tisku *Slave*. V distihu »*Ni noctem hic, calamo pepulsisset luce Prometheus*« je oblika perfekta *pepulsisset*, ki se nahaja v enem od izvodov v Nacionalni knjižnici na Dunaju, povsem očitno nepravilna. V izvodu v NUK, ki je elektronsko dosegljiv, pa je ta napaka že emendirana. Iz tega lahko sklepamo, da je cesar na Dunaju dobil enega od prvih izvodov. (Tudi v tisku, ki leži v Wolfenbüttlu in je digitaliziran, te napake ne najdemo več. Nova slovenska izdaja se očitno opira na enega prvih tiskov, saj tudi tu najdemo napačno obliko *pepulsisset*.)

Medtem ko torej Sisentschelli, Majer (glej spodaj) in Vitezović v svojih pesnitvah bolj natanko opisujejo raznovrstno vsebino *Slave*, se Petermann v svojem panegiriku osredotoči na Valvasorja kot zgodovinarja, in kot takšnega ga je čistila sodobna kranjska elita.³⁴ Stoletja je *Slava* tudi zares služila kot glavni vir slovenske zgodovine, čeprav danes morda bolj cenimo Valvasorjev popis dežele in njenih prebivalcev. Petermannov panegirik Valvasorju zgodovinarju (Franciscija, glavnega avtorja zgodovinskih pasaj, sploh ne omenja) je solidno spesnjen, a brez globljih namigov na klasično tradicijo in tudi brez namigov na raznovrstno vsebino štirih knjig. Kvaliteta te pesnitve morda izhaja bolj iz občutka, da pesnik zares izraža osebno navdušenje in iskreno hvaležnost, kar npr. pri zadnji latinski pesnitvi, in sicer kronarja pesnika Majerja, kljub njeni kvaliteti nekoliko pogrešamo.

Johannes Gabriel Majer

Branko Reisp³⁵ navaja, da je spadal Johann Gabriel Majer, avtor zadnje izmed uvodnih pesnitev, v nürnberške kroge, ne da bi pri tem podal podrobnejše informacije. Za to je verjetno krivo dejstvo, da ga ADB/NDB, kot je bilo že rečeno, ne omenjata. Tudi v *Slovenskem biografskem leksikonu* najdemo le skromno informacijo, da je prispeval hvalnico k uvodu Valvasorjeve *Slave*. (Morda je »slovenski« način zapisa priimka Majer, ki je bil v tistem času tudi v

³³ Pintar, »Petermann, Janez Krstnik«; Dolničar, *Zgodovina*, str. 27.

³⁴ Primerjaj Weiss, *Arheologija vedenja*.

³⁵ Reisp, *Valvasor*, str. 201.

nemščini zapisan na številne možne načine, oteževal sklepanje, da gre dejansko za Nemca.) Vendar pa nam pridevek »PLC« (*poeta laureatus caesareus*) nekoliko olajšuje identifikacijo. J. G. Majer se nahaja v biobibliografiji kronanih pesnikov,³⁶ kjer najdemo tudi podatke o delih teh pesnikov in njihove kratke biografije. Ena izmed njih se nahaja v *Nürnbergisches Gelehrtenlexikon* Georga Andreaa Willa iz srede 18. stoletja,³⁷ kjer o Majerju piše, da je bil zelo nadarjen pesnik in da so mu latinski verzi kar lili iz prstov. Leta 1662 ga je znani baročni pesnik Sigmund von Birken sprejel v pesniški red *Pegnesischer Blumenorden*, leta 1674 pa ga je – tudi sam kronani pesnik – kronal v pesnika. V 17. stoletju je bil sicer ta naziv pogosto podeljen, ker so imeli takrat kronani pesniki pravico, da sami kronajo pesnike. (Birken je to čast podelil petindvajsetim pesnikom, med drugim tudi J. G. Majerju.) Ne glede na to je Majer veljal za silno nadarjenega pesnika. V krogu Pegneškega reda in nürnberških trgovcev se je zavzemal tudi za razvoj opere v svojem mestu. Med drugim je znan po tem, da je v nemščino prevedel baročno opero »Il pomo d'oro«; njegov prevod kaže, da je bil dobro seznanjen s takratnimi diskusijami o kriterijih idealnega prevoda.³⁸ Ta opera velja za vrhunec baročne operne umetnosti; zložena je bila ob poroki cesarja Leopolda I.

Majer se je rodil leta 1639 v Švici ob Bodenskem jezeru. Po očetovi smrti se je z materjo, ki je po svoji materi izvirala iz nürnberškega patriciata, preselil v Nürnberg in se že med študijem prava v Altdorfu zanimal za lepe vede: »*Er suchte vor allen in der lateinischen Poesie etwas besonders zu thun, als wozu er gleichsam gebobren war und worinnen er es auch sehr weit gebracht hat. Denn man durfte ihm nur eine Materie vorlegen, so war er im Stande, sogleich aus dem Stegreife lateinische Verse davon herzusagen.*«³⁹ Napisal je na tisoče latinskih verzov; v rokopisu jih je zapustil pesniškemu redu. Še zdaj se nahajajo v arhivu reda v Nürnbergu.⁴⁰ Zbirka, ki ohranja desetletja njegove pesniške dejavnosti, dokazuje izjemnost tega pesnika. Za vsako leto je ohranjen zvezek, obsegajoč približno 100 strani; te zvezke lahko razumemo kot avtobiografijo, saj je očitno vse, kar je kdajkoli pisal ali objavil, prenesel vanje. (Ni povsem jasno, ali ni morda vpisoval tudi vrstic, ki jih je prejel od drugih.) Sicer je v glavnem zlagal priložnostne pesmi za nürnberške patricije (ob porokah, smrtih, praznovanjih), a je tudi

komentiral politično dogajanje, kakor mu je prišlo na misel, večinoma v latinskih verzih. Spisal je tudi meditativne epigrame, duhovne kompozicije, filozofske distihe in veliko drugega, in vse to ne le v elegičnih distihih ali heksametrih, ampak v vseh znanih latinskih metrih. Da je bil več kot le rimar (poetaster), morda kaže dejstvo, da je tudi o malenkostih na hitro zložil nemške ali latinske verze: tako o svojem mrtvem psu, o svoji mački, ki mu je prinesla kar pet miši in eno podgano hkrati (v nemščini in latinščini), o sebi, kako zelo je bolan, ali pa samemu sebi za rojstni dan. Verjetno ni pretirano trditi, da je bil v svojem času najpomembnejši (protestantski) nürnberški ali celo južnonemški latinski lirik.⁴¹

Ker se je hotel v glavnem posvetiti svojim študijem, je za služenje denarja prevzel le delo korektorja pri knjigarju Wolfgangu Moritzu Endterju, ki je založil tudi *Slavo vojvodine Kranjske*. In prav tu moramo iskati povezavo med Majerjem in Valvasorjem, ki je očitno tekla prek Erazma Franciscija, soizdajatelja *Slave*. Zanimiv je odnos tega pesnika do Franciscija. V bogati zbirki najdemo v zvezku za leto 1688 pesnitev za Valvasorjevo *Slavo*, ki se s tiskom natanko ujema.⁴² Nekaj strani pozneje pa sledi latinska pesem za opis Koroške,⁴³ ki se nahaja kot čestitka na začetku Valvasorjeve *Topographiae Ducatus Carinthiae* (1688) in se v tisku nadaljuje v nemščini, podpisana s Franciscijevim imenom. V rokopisu je v drobni pisavi tudi na začetku dodano to ime, ni pa povsem jasno, ali je Majer latinsko pesem zložil za Franciscija ali pa jo je Francisci zložil sam in jo je Majer le prepisal v svojo zbirko. Morda nam malce pomaga anagram na Franciscija, ki ga najdemo na naslednji strani:⁴⁴

Dn. Erasmo Francisci

Erasmus Franciscius: Sis, cura, firmus; canes.

Carmina me poscis, scriptis celeberrime Vates:

Sis, cura, firmus; doctius [varianta: quod iuvet,] ipse canes.

(Erazem Francisci: Bodi, v tvoji skrbi, vztrajen; pel boš.

Pesmi zahtevaš od mene, s svojimi spisi najslavnejši pesnik:

bodi, v svoji skrbi, vztrajen; bolj učeno [to ti bo pomagalo, da] boš sam zapel.)⁴⁵

Ali Majer s tem (ironičnim?) epigramom izraža, da bo Francisci, ki ga očitno prosi za pesnitve, s po-

³⁶ Flood, *Poets laureate*, Vol. III (L–R), str. 1226–1228 (tu je ime navedeno kot Johann Gabriel Maier; Meyer; Palaemon (1639–1699)).

³⁷ Will, *Nürnbergisches Gelehrtenlexikon*, 2. Theil (H–M), str. 534–536.

³⁸ Paul, *Reichsstadt und Schauspiel*, str. 413–432.

³⁹ Will, *Nürnbergisches Gelehrtenlexikon*, str. 535.

⁴⁰ Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Historisches Archiv, Pegnesischer Blumenorden, HA PBLO, 22, 1688, XVI–II–XXIV, Palaemon = Johann Gabriel Majer (zbirka obsega vsa njegova dela od leta 1655 do leta 1697).

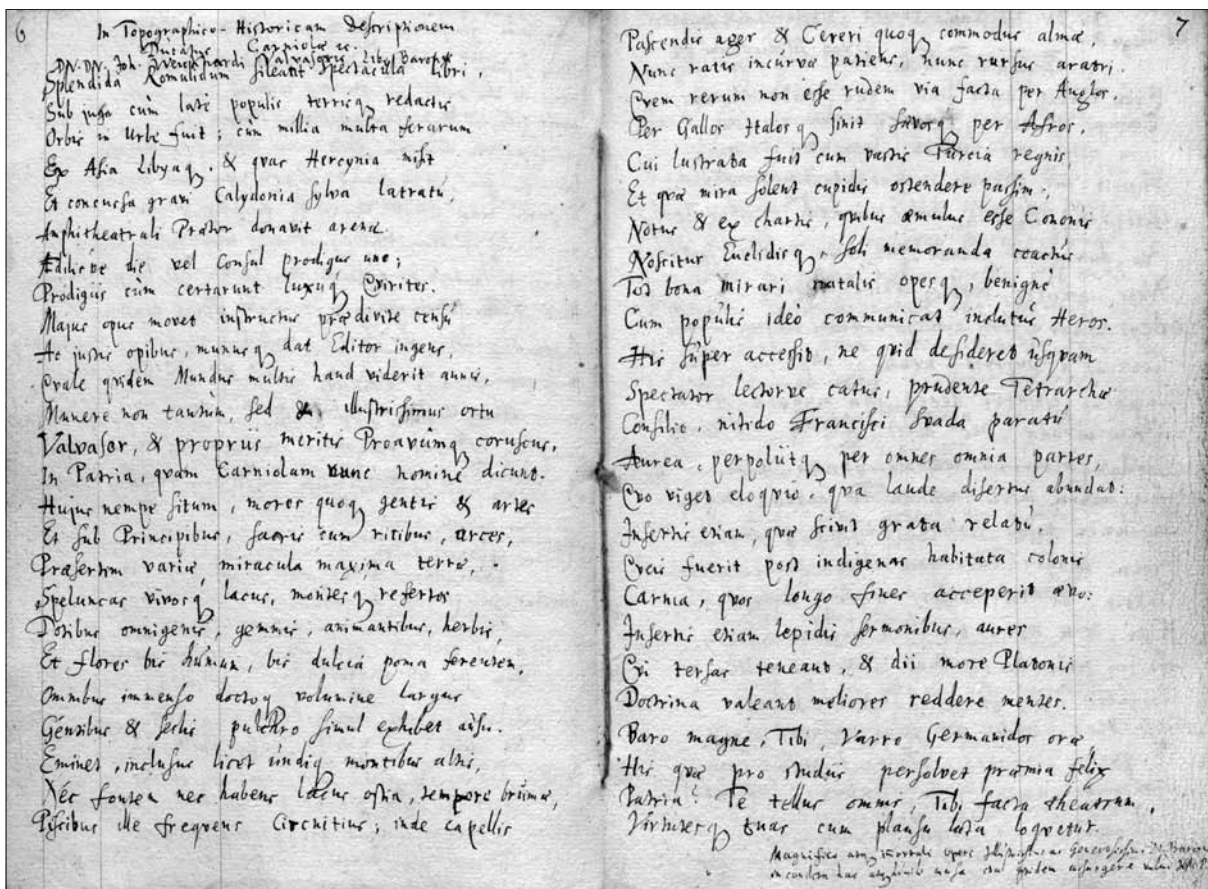
⁴¹ Eno generacijo starejši jezuit Jacob Balde ga je v produktivnosti in lirični nadarjenosti kljub vsemu prekašal.

⁴² Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Historisches Archiv, Pegnesischer Blumenorden, HA PBLO, 22, str. 6–7.

⁴³ Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Historisches Archiv, Pegnesischer Blumenorden, HA PBLO, 22, str. 13: *In Descriptionem Ducatus Carinthiae*.

⁴⁴ Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Historisches Archiv, Pegnesischer Blumenorden, HA PBLO, 22, str. 15.

⁴⁵ Prevod avtorice.

Majerjev avtograf (Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Historisches Archiv, Pegnesischer Blumenorden, HA PBLO, 22, 1688, str. 6–7, In *Topographico-Historicam Descriptionem Ducatus Carniolae etc. DN. DN. Joh. Weichardi Valvasoris Lib. Baronis*).

močjo njegovih pesnitev bolj učeno zapel? Se pravi, da bo z Majerjevimi verzji, objavljenimi pod svojim imenom, naredil boljši vtis kot z lastnimi? Je torej Majer zares zložil pesem na čast *Koroške topografije*, ki je bila objavljena pod Franciscijevim imenom? Verjetno končnega odgovora ne bomo našli. V zbirki nadalje najdemo še dve pesmi na čast Franciscijevega 63. rojstnega dne, v katerih Franciscija primerja z drugimi nemškimi učenjaki, ki so tako kot on trpele zaradi *podagre* (protina). Pesnitve o tej bolezni so bile v tem času silno popularne; dve desetletji prej je nemški jezuit Jakob Balde doživel ogromen uspeh s svojim filozofsko-satiričnim *Solatium podagricorum* (1661).

Od pesnikov, ki so Valvasorju čestitali s hvalnimi epigrami, bi torej nadarjeni Majer moral zložiti najbolj kvalitetno latinsko kompozicijo. Poglejmo, ali to drži: Majer je svojo pesnitev koncipiral v bolj epskem slogu. Medtem ko so vse druge latinske hvalilne pesmi Valvasorju na čast zložene v elegičnem distihu (kot pravi ime, primernem za elegije in tudi za epigrame), je Majer izbral čisti heksameter, ki je tipičen za velike, epske pesnitve, da se pokloni pred »epskimi«
folianti. Že sam začetek – *Splendida Romulidum*

sileant spectacula libri – zveni veličastno: knjige Rimljanov naj umolknejo, ko poročajo o velikih igrah s tisočero divjih živali iz vseh delov sveta, darovanih od širokogrudnih edilov, pretorjev ali konzulov. Valvasor pripravlja večje, boljše delo, *majus opus movet*: Vergilijev verz (*majus opus moveo*; 7. knjiga Eneide) je signal za predstavitev avtorja, ki je svoje bogastvo bolj smiselno investiral kot rimski imenitniki in je svoje sodeželane radodarno (*largus*, nižje) obdaril z opisom svoje domovine. Nato sledi skrajno poetičen, a podroben opis vsebine *Slave* v trinajstih verzih, predvsem slavi opis čudežne narave:

*Praesertim variae miracula maxima terrae
Speluncas vivosque lacus montesque refertos
dotibus omnigenis, gemmis, animantibus, herbis,
et flores bis humum, bis dulcicia poma ferentem.*
(Zlasti pa [je predstavil] različna izjemno velika naravna čudesa, jame in živa jezera, gore, polne vsakovrstnih zakladov, dragih kamnov, živali, rastlin, nato zemljo, ki dvakrat rodi cvetje in dvakrat sladke plodove.)

Kot prebivalec hladnejših dežel občuduje polja, ki dvakrat obrodijo. Čudo Cerkniškega jezera, ki je – brez izvira in izliva – enkrat polno rib, drugič pa služi kot polje in paša, opeva v kar petih verzih, katerih zadnji spominja na Ovidijeve metamorfoze:

*Eminet, inclusus licet undique montibus altis,
Nec fontem nec habens lacus ostia, tempore brumae,
Piscibus ille frequens Circnitius; inde capellis
Pascendis ager et Cereri quoque commodus almae,
Nunc ratis incurvae patiens, nunc rursus aratri.*
(Med temi izstopa, pa čeprav je od vseh strani
vkljenjeno med visoke gore,
Cerkniško jezero, ki nima ne izvira ne ustja in je v
zimskem času
polno rib. Potem iz njega nastane polje, na kate-
rem se pasejo koze,
a je primerno tudi za rednico Cerero
in prenaša zdaj ukrivljen čoln, zdaj plug.)

»Polje, ki enkrat prenaša ukrivljen čoln, drugič pa spet plug«, nekoliko spominja na Ovidijev »*nullum passa iugum curvique immunis aratri*« (Metamorfoze, 3. knjiga, verz 10). Podrobnejših odmevov na obstoječe opise Cerkniškega jezera pa tu ne najdemo.⁴⁶ Po omembi Valvasorjevih potovanj Majer slavi še njegove zemljevide (*Notus et ex chartis*) in ga primerja z grškima matematikoma Evklidom in Kononom (ki ga danes manj poznamo), in nazadnje poudari še pomen Franciscijevega »zlatega govora/stila« (*suada aurea*), njegovo stilistično uglašenost in zgodovinski uvod v raznovrstno prebivalstvo Kranjske. V zadnjih verzih pa se obrne k Valvasorju samemu kot Varronu nemških dežel: »*Varro Germanidos orae*«. Ta primerjava z najpomembnejšim rimskim polihistorjem se zdi morda ustrežnejša kot primerjava z zgodovinarjem Livijem oziroma Florom, ki jo daje Petermann v svojem slavospevu. Majer zaključi z vprašanjem, kateri narod bo sploh lahko poplačal takšen podvig, in sam odgovori, da mu bo v zahvalo ves svet, ki je postal njegovo gledalstvo, ploskal in o njem govoril.

Zaradi informacije, da je bil Majer korektor pri tiskarju in knjigarju Endterju, lahko sklepamo, da je lektoriral tudi *Slavo vojvodine Kranjske*. Ta sklep potrjuje na eni strani zelo podrobno opevanje njene vsebine, na drugi pa namig na začetku, da je podvig stal veliko denarja. Menim, da je bil Majer (morda z izjemo Vitezovića) verjetno edini, ki je knjigo zares v celoti prebral, preden je napisal hvalnico.

⁴⁶ Primerjaj Lazius, *De gentium aliquot migrationibus* VIII, str. 457, ki se nanaša na Herbersteinov *De admirandis Hungariae aquis hypomnematation, ... Georgio Wernbero Autore* (Vienne, 1551). O nastanku tega spisa glej Simoniti, Herberstein-Wernherjev opis Cerkniškega jezera. Glej tudi Kircher, *Mundus Subterraneus*, V, 1, 3, str. 258.

Sklep

Edini, ki podrobno opevajo vsebino *Slave vojvodine Kranjske*, so torej Majer, Sisentschelli in Katharina R. von Greiffenberg. Medtem ko se Petermann z iskreno hvaležnostjo klanja pred Valvasorjem kot zgodovinarjem, mladi Dolničar slavi njegovo delo kot veliko zmago znanosti. Vitezovič čestita v imenu Hrvaške in Dalmacije. Kar se tiče Franciscija, je bil nedvomno on tisti, ki je med nürnberškimi imenitniki uspešno prosil za častilne epigrame. Medtem ko je Greiffenbergovi očitno čestitka osebno zelo pri srcu, se zdijo kompozicije Wegleiterja in Prascha, tako kot Majerjeve, pisane z manj iskrenosti. So pa to edini trije, ki omenjajo Franciscijev delež (verjetno na njegovo prošnjo).

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Germanisches Nationalmuseum Nürnberg, Archiv Weltliche Korporationen: Nürnberg, Pegnesischer Blumenorden (PBO). Signatur: XVIII–XXIV, Palaemon = Johann Gabriel Majer.

LITERATURA

- Besslich, Siegfried: Anrede an das Buch. Gedanken zu einem Topos in der römischen Dichtung. *Beiträge zur Geschichte des Buches und seiner Funktion in der Gesellschaft. Festschrift für Hans Widmann*. Stuttgart, 1974, str. 1–12.
- Bidovec, Marija in Boris Golec: Valvasor in Edmond Halley. O vprašanju polihistorjevega članstva v angleški Kraljevi družbi (Royal Society) in posledicah prekinjenih stikov z njo. *Zgodovinski časopis* 69, 2015, str. 324–335.
- Citroni, Mario: Le raccomandazioni del poeta: Apostrofe al libro e contatto col destinatario. *Maia* 38, 1986, str. 111–146.
- De Backer-Sommervogel, Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*. 6. zvezek (Otao-Rodriguez). 1960 (ponatis izdaje Paris-Bruxelles 1895).
- Dolničar, Janez Gregor: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve* (ur. Ana Lavrič). Ljubljana: Založba ZRC, 2003.
- Flood, John L.: *Poets laureate in the Holy Roman Empire. A bio-bibliographical handbook*. Vol. III (L–R). Berlin; New York, 2006.
- Glonar, Joža: »Majer, Joannes Gabriel«. *Slovenski biografski leksikon* (SBL), 2. knjiga. Ljubljana: Zadruga gospodarska banka, 1933–52 (dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi342894/#slovenski-biografski-leksikon> (24. 3. 2015)).
- Jacoby, Daniel: »Prasch, Johann Ludwig«. V: *Allgemeine Deutsche Biographie* (ADB) 26 (1888),

- str. 505–509. URL: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn100230792.html?anchor=adb> (23. 3. 2015).
- Kircher, Athanasius: *Mundus Subterraneus*, V, 1, 3 (tomus I). Amsterdam, 1678.
- Lazius, Wolfgang: *De gentium aliquot migrationibus* (2. izdaja). Basel, 1572.
- Lier, Hermann Arthur: »Wegleiter, Christoph«. V: *Allgemeine Deutsche Biographie* (ADB) 55 (1910), str. 358. URL: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn11721857X.html?anchor=adb>.
- Lorenzen, Käte, »Greiffenberg, Catharina Regina Freifrau von, geborene Storch von Klaus«. V: *Neue Deutsche Biographie* (NDB) 7 (1966), str. 33. URL: <http://www.deutsche-biographie.de/ppn118541978.html> (23. 3. 2015).
- Melem Hajdarović, Mihela: Valvasor, Vitezović i Slava vojvodine Kranjske. *Studia lexicographica*, 5 (2011), 2 (9), str. 149–176.
- Miklavčič, Maks: »Sisentschelli, Jožef (1658–1714)«. *Slovenski biografski leksikon* (SBL), 2. knjiga. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933–52 (dostopno na <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi571580/#slovenski-biografski-leksikon>) (24. 3. 2015)).
- Paul, Markus: *Reichsstadt und Schauspiel. Theatrale Kunst im Nürnberg des 17. Jahrhunderts* (Frühe Neuzeit 69). Tübingen, 2002, str. 413–432.
- Pintar, Ivan: »Peterman, Ivan Krstnik (1652–1696)«. *Slovenski biografski leksikon* (SBL), 2. knjiga. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933–52 (dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi419078/#slovenski-biografski-leksikon>) (24. 3. 2015)).
- Reisp, Branko: *Janez Vajkard Valvasor*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.
- Simoniti, Primož: Herberstein-Wernherjev opis Cerčniškega jezera iz leta 1551. *Acta Carsologica* 39/1, Postojna, 2010, str. 147–161.
- Smolik, Marijan: »Dolničar plemeniti Thalberg, Janez Gregor, operoz (1655–1719)«. *Slovenski biografski leksikon* (SBL), 2. knjiga. Ljubljana: Zadružna gospodarska banka, 1933–52 (dostopno na: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi696804/#slovenski-biografski-leksikon>) (24. 3. 2015)).
- Szelest, Hanna: Perge, o libelle, Sirmium. *Rheinisches Museum für Philologie* 139/3–4, str. 334–343.
- Valerianus, Pierius: *Hieroglyphica* (3. izdaja). Frankfurt, 1678.
- Valla, Lorenzo: *Repastinatio dialecticae et philosophiae*. Tomus II (Edidit Gianni Zippel). Padova, 1982.
- Valvasor, Janez Vajkard: *Slava vojvodine Kranjske. Izbrana poglavja* (ur. Bogomil Gerlanc). Ljubljana: Mladinska knjiga, 1994.
- Weiss, Janez: Arheologija védenja. Antična zgodovina Kranjske pri piscih 15., 16. in 17. stoletja s poudarkom na Slavi vojvodine Kranjske. *Studia Valvasoriana* (ur. Janez Weiss in Doris Debenjak). Ljubljana: Zavod Dežela Kranjska, 2014, str. 195–284.
- Will, Georg Andreas: *Nürnbergisches Gelehrtenlexikon*. 2. Theil (H–M). Nürnberg und Altdorf, 1756.
- Wissig-Baving, Gabriele: *Die Anrede an das Buch in der römischen Dichtung. Studien zum Verhältnis des Dichters zu seinem Werk*. Frankfurt, 1991.

ANTIČNA LITERATURA

- Auli Gellii Noctes Atticae. Recognovit ... P. K. Marshall. Tomus I, libri I–X (Bibliotheca Oxoniensis). Oxford, 1990. Knjiga V, poglavje X (str. 200–201).
- Decimi Magni Ausonii Burdigalensis opuscula. Edidit Sextus Prete (Bibliotheca Teubneriana). Leipzig, 1978. Poglavje XXV: Epistularum liber. Epistula X (str. 247–251).
- P. Ovidi Nasonis Tristia. Edidit John Barrie Hall (Bibliotheca Teubneriana). Stuttgartiae et Lipsiae, 1995. Knjiga I, žalostinka 1 (stran 2 in sl.).
- Q. Horati Flacci Opera. Edidit Stephanus Borzsák (Bibliotheca Teubneriana). Leipzig, 1984. Epistularum liber I, pismo XX (str. 271–272).

S U M M A R Y

Latin dedicatory poems in the introduction to *The Glory of the Duchy of Carniola*

The introduction to Valvasor's *The Glory of the Duchy of Carniola* (Die Ehre des Herzogthums Krain) contains a collection of honorary epigrams written by eight authors (and an authoress) in four languages (Slovenian, German, Croatian, and Latin). The first is the German poem by Katharina von Greiffenberg, followed by the main body of the introductory part, which contains the speeches of three provinces (Carniola, Croatia, and Dalmatia) framed by two Latin poems by Valvasor's colleague Pavao Vitezović. The last part is comprised of individual German (Prasch, Wegleiter) and Latin poems (Dolničar, Petermann, Majer). The Latin poems were translated for the first time in the new Slovenian bibliophile edition (by Aleš Maver). In recent years, only the Croatian and Dalmatian elegies by Pavao Vitezović have received some attention, unlike their Latin translations and his other exclusively Latin poems which—along with J. Sisentschelli's literary address to Carniola—make up the main body of the introduction. Since Vitezović's work receives much scholarly attention in Croatia, this paper does not cover them in detail, but focuses

instead on other poems that have remained more or less overlooked. The “Address to the book”, written by the aforementioned J. Sisentschelli, has so far become famous only in its Slovenian version as “the first literary apopemptic in Slovenian language” (F. Kidrič). The paper aims to determine whether or not its Latin version conforms to the literary conventions of this kind of poetry. One possible interpretation is presented for the epigram by the Ljubljana-based solicitor and proponent of the founding of the Academia Operosorum, J. G. Dolničar, who conceived of his short eulogy to the author as a (somewhat enigmatic) court case. The panegyric elegy written by the Carniolan physician Petermann is a decent piece of verse conveying the author’s sincere joy and gratitude, but does not exhibit any poetic mastery. The hexametric poem by J. G. Majer, whom the Slovenian Biographical Lexicon refers to only as the author of one

of these introductory poems, without stating the date of his birth or death, has even been preserved in the author’s handwriting. Majer was a proof-reader employed with the bookseller Endter in Nuremberg and was acquainted with Erasmus Francisci. He was an extremely prolific poet of Latin occasional songs that are still preserved in numerous volumes in Nuremberg. His biographic data are known. The authors of the poems featured in the introduction to *The Glory of the Duchy of Carniola* seem to be divided into two groups: the local Slovenian group, which also includes Vitezović along with Sisentschelli, Dolničar and Petermann, and the Nuremberg group (Greiffenberg, Prash, Wegleiter, and Majer), which probably owes most to Francisci, since the aforementioned poems are the only poems that mention his contribution to the monumental work.